

Navadna lipa (*Tilia platyphyllos* Mill.) – družina lipovke (*Tiliaceae*)

Trajče Nikoloski in Peter Ribič

Navadna lipa

Cvet navadne lipe

Domovina

Uspeva na zmernih in subtropskih območjih severne poloble, v Alpah do približno 1000 m nadmorske višine. V naravi je redka do raztresena, pogosto pa je sajena. Raste v številnih bogatih listnatih gozdovih in soteskah. Klasično podeželsko drevo, predvsem značilno za Slovenijo. Ljubi toploto in s hranili bogata tla, slabo prenaša suh zrak, občutljiva je na sol in izpušne pline.

Ime

Nekatera najpogostejša udomačena ljudska imena za lipo: bela l., inaka l., jenaka l., lipovka, poletna l., prava l., velikolistna l., črna l., lipak, malolistna l.

Opis

Lipa je listopadno drevo, ki zraste do 40 m visoko. Spada v družino lipovk (*Tiliaceae*). Pri nas raste več vrst lip (navadna lipa in lipovec – črna l., srebrna l., ameriška l., krimska l.), med seboj se ne razlikujejo veliko, vse pa so zdravilne. Navadna lipa je drevo, ki zraste do 30 m visoko, veje se razprostirajo na široko, les je mehak, skorja žilava. Včasih le s težavo razlikujemo po videzu zelo podobna drevesa navadne lipe in lipovca ter tudi njihovih križancev. Pomembna razlikovalna znaka sta barva dlačic v pazduhah žil na spodnji strani lista ter število rumenkastih do zelenih dišečih cvetov v koblulah visečih socvetij. Deblo je po večini kratko, krošnja najprej stožčasta, pozneje pa kroglasta. Listi so pecljati, okroglasti, srčasti in zašiljeni, rob je nazobčan, zgornja stran je temnejša kot spodnja. Ima 5 do 15

rumenkastih, intenzivno dišečih cvetov, ki so združeni v viseča koblusta do lasasta socvetja, in velik pricvetni list, ki ima gladek rob. Lipovec je mogočno drevo, ki zraste do 50 m visoko. To so mogočne vaske lipe, ki dosežejo starost sto in več let. Listi so veliki, srčaste oblike, nazobčani in na obeh straneh enake zelene barve; od tod ime črna lipa. Plodovi so majhni oreški,

pokriti z debelo lupino, ki ima pet izrazito vidnih robov. Navadna lipa cveti v prvi polovici junija, črna pa v prvi polovici julija. Srebrna lipa je samonikla v Jugovzhodni Evropi in Mali Aziji, v Srednji Evropi pa je pogosto parkovno in drevoredno drevo.

Medovitost

Lipa je cenjena čebelja paša, cveti junija in julija, cvetenje normalo traja dva do tri tedne. Na cvetovih lipe čebele najraje nabirajo medicino zjutraj in zvečer, ker je takrat izločanje medicinske največje. Lipe spadajo v skupino najbolj medovitih rastlin. Lipov med je svetlo rumenkast, s prijetnim okusom. Je prvovrsten med. V izjemnih okoliščinah (če se temperatura povzpne na več kot 30 °C in če je vlažnost zraka visoka) lahko celo omamlja čebele. Cvetovi srebrne lipe proizvajajo veliko medicinske (nektarja), vendar je za srednjeevropske čebele neprebavljiva. Lipa pri nas redko med, pa tudi sicer je njena paša nezanesljiva. Medi le tedaj, če je v zemlji in zraku dovolj vlage. Takrat lahko opazimo v cvetovih drobne kapljice dišeče tekočine. En tak cvet zadostuje, da čebela napolni svoj medeni želodeček.

Zanimivosti

Lipa velja za simbol slovenstva ali celo slovanstva, vendar je njena vloga v bajeslovju in duhovni kulturi precej starejša. Po starogrški mitologiji je bila v lipo spremenjena nimfa Filiro. Pri ljudstvih Srednje Evrope pa je lipa že od davnine simbolizirala to, kar delno simbolizira še dandanes. Bila je drevo življenja in zdravja, modrosti in pravičnosti (pod njo so se zbirali starešine, se posve-

tovali in razsojali; pod lipo je bilo moč govoriti le resnico), drevo glasbe in plesa (rajanje pod lipo), bila je zaščitnik mladoporočencev in družin ter varuh pred strelo. Stare lipe spadajo med naše najpomembnejše dendrološke spomenike naravne in kulturne dediščine.

NAVADNI KOSTANJ

(*Castanea sativa* Mill.) –
družina bukovke (*Fagaceae*)

Navadni kostanj

Plodovi kostanja

Domovina

Uspeva na zmernih območjih severne poloble. Izvira iz Male Azije, že dolgo je razširjen v Južni Evropi; na nekaterih območjih Srednje Evrope z blagimi zimami je razširjen kot parkovno drevo, včasih sajen v listnatih gozdovih. Potrebuje sonce, raje ima humusna tla z malo apnenca, zraste pa od 10 do 30 m visoko.

Ime

Nekatera najpogostejša udomačena ljudska imena za navadni kostanj so: pravi k., domači k., kostajn, kostanj, maroni.

Opis

Pravi kostanj je do 35 m visoko listopadno drevo. Za čebele je to pomembnejša medovita rastlina, kot mislijo nekateri. Krošnja je široko razprostrta, listi podolgovati, dolgi 10 do 25 cm, grobo nazobčani, zgoraj temno zeleni, z izrazitimi vzporednimi stranskimi žilami. Iz moških cvetov najprej čebele nabirajo pelod, ki je v združenih rumenih, kroglastih glavicah, nameščenih na do 25 cm dolgih, pokončnih mačičastih sovetjih. Po petih do šestih dneh prinašajo tudi medicino, ki jo dobijo v ženskih cvetovih. Ti so sicer neopazni, saj so nameščeni pri dnu moških mačic. Do septembra se

razvijejo bodičasti plodni ovoji, v katerih do oktobra dozori rjavi kostanj.

Medovitost

Navadni kostanj je zelo medovita rastlina. Kostanjeva paša se začne tedaj, ko travniška pojenjuje, cveteti začne za robinijo, in to v drugi polovici junija. Cvetenje traja od 14 do 20 dni, če raste v gozdu (tam se namreč vsi cvetovi ne razcvetijo sočasno) pa 20 dni. Zato ga čebele intenzivneje obiskujejo prvih 10 dni. Čebele nabirajo medicino in obnožino, ki ugodno vpliva na razvoj čebelje družine. Obnožinski sati so prava dragocenost za brezpašno obdobje. Kostanjeva obnožina lahko obstane v satih do jeseni, to pa je dobrodošlo za jesensko pašo, saj je tedaj zelo pomembno, da matica čim bolj intenzivno zalega. Pravi kostanj je zelo občutljiv za medenje, in če ga nekajkrat opere dež, je s tem tudi konec paše. Ob ugodnem, toplen in mirnem vremenu pa izvrstno med. Če se medenju cvetov pridruži še mana na listih, potem je paša odlična. Čebelarji zelo cenijo kostanjevo pašo, zato čebele tudi prevažajo na območja, na katerih raste veliko kostanjevih dreves. Včasih kostanjev med zaradi grenkobe ni bil

bog ve kako cenjen, zadnje čase pa sodi med najbolj iskane vrste medu, saj mu zaradi obilice obnožine pripisujejo zdravilno moč. Žal je prav zaradi obnožine občutljiv za dolgotrajnejše shranjevanje.

Zanimivosti

Pravi kostanj v Srednji Evropi redno plodi le na vinorodnih območjih, v Sloveniji pa bolj ali manj povsod. Kostanj velja za rastlino, ki da več peloda kot katera koli druga rastlina. Na svojih zavojevalnih pohodih so ga Rimljani tako kot vinsko trto zanesli v Nemčijo in Britanijo. Gre za najnovejši izid večstoletnih preprirov znanstvenikov o tem, ali je kostanj v Srednji Evropi avtohtona vrsta ali pa so ga na to območje prinesli od drugod. Kostanjev les je trden in trajen, uporabljajo ga v gradbeništvu, mizarstvu, sodarstvu, za železniške pragove, vinogradniške kole, za kurjavo in pridobivanje celuloze. Na Kobanskem so nekoč iz lubja in listov izdelovali preprosta ogrinjala proti dežju – kobanice; odtod tudi ime za pokrajino severno od Drave. Velika škoda za naše čebelarstvo je, da je navadni kostanj okužen s posebno hudo vrsto rastlinskega raka, zaradi česar so začeli drevesa izsekavati. Namesto njega so začeli saditi kitajski kostanj (*C. mollissima* Blume), saj je ta precej odpornejši proti kostanjevemu raku kot navadni kostanj.